

תאריך עדכון: 16.06.2021

שם מחלקה: תלמוד

שם ומספר הקורס: חכמי ההלכה בימיה"ב עולמם הרעיוני

והדרשני

09-1062-01

שם הקורס באנגלית: Medieval Rabbinic Scholars: Their Homiletic and
Conceptual World

שם המרצה: ד"ר יהודא גלינסקי

סוג הקורס: הרצאה

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנתי

שנת לימודים: תשפ"ב

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

חכמי ההלכה בימי הביניים לרוב לא עסקו בכתיבת הגות דתית מסודרת (הרמב"ם הוא יוצא מן הכלל). מסבה זו נוטים לחשוב שלא היה לחכמים אלה עולם עשיר של אמונות ודעות אלא היו למדנים, חכמי משפט, בלבד. בקורס זה נציג את דמויותיהם ויצירתם ההלכתית של חכמים שונים בצרפת ובספרד, בעיקר אלו שפעלו בסוף המאה ה-12 ובמהלך המאה ה-13 ונסה להציג את עולם הרוחני-דתי כפי שעולה מכתביהם.

תוצרי למידה:

התלמידים יתנסו בקריאה רגישה וביקורתית של טקסטים רבניים מימי הביניים. הם יראו כיצד ניתן בקריאה רגישה לגלות את עולמם הדתית-רוחנית של חכמי ההלכה הגדולים מתקופת הראשונים.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

שתי שאלות ילוו אותנו במשך הקורס: א. מה היא הדרך, המתודולוגיה בה ניתן לגלות את ההגות של החכם? ב. מה אנחנו יכולים ללמוד על הגותו של החכם מתוך כתיבתו הרבנית? נושאים מרכזיים שילוו אותנו במשך השנה הם: טעמי המצוות, הגשמת הא-ל, אהבת הא-ל ויראתו, האידיאל הדתי ועוד. נתחיל בחכמי צרפת מן המאה ה-11 וה-12 כמו רש"י ור' יוסף בכור שור אבל

נתמקד בחכמי המאה ה-13 ר' משה מקוצי ור' יצחק מקורביל. לאחר מכן נעבור לחכמי ספרד של המאה ה-13 כאשר הדמויות הבולטות יהיו ר' יונה, רמב"ן ורשב"א.

מהלך השיעורים:

הקורס יועבר במתכונת למידה מרחוק בזום, במטרה לשלב מפגש ישיר ובלתי אמצעי בין משתתפים בקורס יחד עם הזמנה של מרצים אורחים מחוץ אוניברסיטה להרצות בתחומי התמחותם. המקורות יועלו לפני השיעור לאתר מודל, וכן יוחלקו או יוצגו בהקרנה על הלוח.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת
1	הזרמים השונים ביהדות והבעיה המתודולוגית של חקר הנושא	*מ' הלברטל, בין תורה לחכמה: ר' מנחם המאירי ובעלי ההלכה המיימונים בפרובנס, ירושלים תש"ס, עמ' 186-181.
2	על דמותו של רש"י, יצירתו הספרותית, ועל שאלת הגותו הדתית	א' גרוסמן, אמונות ודעות בעולמו של רש"י, אלון שבות תשס"ח, עמ' 43-60 א' גרוסמן, רש"י, ירושלים תשס"ו, עמ' 162-277.
3	גישת רש"י לטעמי המצוות, והאידיאל הדתי של העבד, והפולמוס עם הנוצרים	*א' גרוסמן, אמונות ודעות בעולמו של רש"י, אלון שבות תשס"ח, עמ' 61-72, עמ' 112-117, עמ' 151-160, עמ' 167-170. David Berger, <i>The Jewish Christian Debate</i> , Philadelphia 1979, 355-361
4	על טעמי המצוות בפירוש יוסף בכור שור: שלשלת הרגלים; עגלה ערופה; כלאיים ושעטנו; על הסימבולית של מצוות תפילין, מזוזה וציצית; יציאת מצרים כעקרון משפטי	יהושפט נבו, "נימוקו עמו": דרכו של ר' יוסף בכור שור בנימוקי מצוות ותופעות ספרותיות", סיני, קז (כסלו-טבת תשנ"א), עמ' קסט-קפב -, "פרק המועדות בפרשנותו של ר' יוסף בכור שור" בתוך: מחקרי חג, 7 (תשנו) 56-65
5	על ספר היראים לר' אליעזר ממץ מטרת הספר	א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תש"מ, עמ' 161-159
6	ייחודו של ספר המצוות (סמ"ג) לר' משה מקוצי ("הדרשן"):	*א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תש"מ, עמ' 465-477

	הלכה ודרשות לציבור	
7	ייחודו של ספר עמודי גולה (סמ"ק) לר' יצחק מקורביל ("החסיד) והמאה ה-13 בצרפת	א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תש"מ, עמ' 574-571 S. Shalev-Eyni, <i>Jews among Christians: Hebrew Book Illumination from Lake Constance</i> , London 2010, pp. 14-16.
8	מצוות אמונה בה' בסמ"ג ובסמ"ק ובר' יוסף בכור שור – גישה לא פילוסופית	עיון במקורות י' גלינסקי, "ולהיות לפניך עבד נאמן כל הימים": פרק בהגותו הדתית של בעל התוספות רבי משה מקוצי, דעת 42 (תשנ"ט), עמ' 13-31.
9	ייחוד ה' (הגשמת הא-ל) ביראים, סמ"ג וסמ"ק והפולמוס עם הנוצרים	*י' גלינסקי, "ולהיות לפניך עבד נאמן כל הימים": פרק בהגותו הדתית של בעל התוספות רבי משה מקוצי, דעת 42 (תשנ"ט), עמ' 13-31.
10	ר' משה אהבת ה' ויראת ה' בסמ"ג והאידיאל הדתי של "עבד נאמן" בסמ"ג ואצל חכמים אחרים	י' גלינסקי, "ולהיות לפניך עבד נאמן כל הימים": פרק בהגותו הדתית של בעל התוספות רבי משה מקוצי, דעת 42 (תשנ"ט), עמ' 13-31. אפרים קנרפוגל, סוד, מאגיה ופרישות במשנתם של בעלי התוספות, ירושלים תשע"א, עמ' 58-50.
11	ר' משה והצפייה למשיח ודרשת "שארית ישראל"	י"י יובל, שני גויים בבטן: יהודים, נוצרים – דימויים הדדיים, תל-אביב 2003, עמ' 276-283 יעקב כץ, בין יהודים לגויים, ירושלים 1999, 108-106.
12	ר' משה מקוצי ומשפט התלמוד בפריס בשנת 1240	י"ד גלינסקי, "משפט התלמוד" בשנת 1240 בפריס: "ויכוח ר' יחיאל" ו"ספר המצוות" של ר' משה מקוצי, שנתון המשפט העברי כב (תשס"א-תשס"ד) 45-69.
13	ר' יצחק מקורביל והשפעת חסידי אשכנז והשפעת חסידי ישיבת איברא (מצוות קידוש השם ומצוות התשובה, תפלה)	*אפרים קנרפוגל, סוד, מאגיה ופרישות במשנתם של בעלי התוספות, ירושלים תשע"א, עמ' 67-58. מ' גידמן, התורה והחיים, וורשא תרנ"ז, כרך א עמ' 71-64.
14	ר' יצחק מקורביל ועוד חכמים על "הנאות עולם הזה"	עיון במקורות
15	בין ספרד הנוצרית לצרפת: הלכה, חסידות, פילוסופיה, וקבלה	י"מ תא-שמע, "הלכה, קבלה ופילוסופיה בספרד הנוצרית" בתוך כנסת מחקרים, כרך ב, ירושלים תשס"ד, עמ' 279-296.
16	ר' יונה תלמיד ישיבת איברא יצירתו והשפעתו בזמנו ולדורות	י"מ תא-שמע, "חסידות אשכנז בספרד: רבנו יונה גירונדי - האיש ופועלו", גלות אחר גולה, כנסת מחקרים, כרך ב (ספרד), ירושלים תשס"ד, עמ' 109-148 אפרים קנרפוגל, סוד, מאגיה ופרישות במשנתם של

	בעלי התוספות, ירושלים תשע"א, עמ' 50-40.	
17	הרמב"ן יצירתו והשפעתו בזמנו ולדורות	עודד ישראלי, ר' משה בן נחמן: ביוגרפיה אינטלקטואלית, ירושלים תשפ"א, 17-40, 107-247 ח"ד שעוועל, רבנו משה בן נחמן, ירושלים תש"י, עמ' מ-מח. י"מ תא-שמע, הספרות הפרשנית חלק ב, עמ' 55-29 *מ' הלברטל, על דרך האמת: הרמב"ן ויצירתה של מסורת, ירושלים תשס"ו, עמ' 334-352
18	הרשב"א, יצירתו והשפעתו	י"מ תא-שמע, הספרות הפרשנית לתלמוד חלק ב (ירושלים תשס"ד), עמ' 55-65 ש"ז הבלין, "מבוא" תשובות שאלות להרשב"א דפוס ראשון, רומא ר"ל לערך, מהדורה פקסמילית, ירושלים תשל"ז, עמ' א-מד.
19	על יראת ה' אצל ר' יונה ועל גישתו למצוות ולתשובה	*הלל בן-ששון, "עונש, חטא ותשובה: ייחודו של ספר 'שערי תשובה' לרבנו יונה גירונדי", תרביץ פו, א (תשע"ט), עמ' 63-106
20	הרמב"ן - בין הנגלה לנסתר. "טעמי המצוות" בפירוש הרמב"ן לתורה, קרבנות, יבום	*מ' הלברטל, על דרך האמת: הרמב"ן ויצירתה של מסורת, ירושלים תשס"ו, עמ' 276-296 עודד ישראלי, ר' משה בן נחמן: ביוגרפיה אינטלקטואלית, ירושלים תשפ"א, 248-280
21	המצוות ההגותיות של הרמב"ן: יציאת מצרים כעיקרון אמוני	ח' חנוך, הרמב"ן כחוקר וכמקובל, ירושלים תשמ"ב, עמ' 179-163 עודד ישראלי, ר' משה בן נחמן: ביוגרפיה אינטלקטואלית, ירושלים תשפ"א, 248-280
22	המצוות ההגותיות של הרמב"ן: עוד על טעמי המצוות: מצוות קן ציפור, אותו ואת בנו	עיון במקורות
23	הרמב"ן על פרישות	עודד ישראלי, ר' משה בן נחמן: ביוגרפיה אינטלקטואלית, ירושלים תשפ"א, 248-280 יוסף אראל, "היחס לאישה בפירושו של רמב"ן לתורה" דיסרטציה בר-אילן תשע"ט
24	הרשב"א על טעמי המצוות	*י' לורברבוים, "רחבה מצותך מאוד" - הרשב"א וכינונה של דתיות הלכתית של מסתורין והשגבה", מחשבת ישראל ב (תשפ"א), עמ' 250-333 *כ' הורוויץ, "על פירוש האגדות של הרשב"א: בין קבלה לפילוסופיה", דעת 18 (תשמ"ז), עמ' 15-25.
25-26	ספר החינוך מגמתו ומטרתו	אליקים קרומבין, "דמותו של הרמב"ם בספר החינוך,

111-130 עמ' (תשי"ע), נטועים טז י"מ תא-שמע, "מחברו האמיתי של "ספר החינוך" בתוך כנסת מחקרים, כרך ב, 196-201.	גישתו בטעמי המצוות ("פרשת המשכן", מצוות מעקה)	
י"מ תא-שמע, "שיקולים פילוסופיים בהכרעת ההלכה בספרד", בתוך הלכה, מנהג ומציאות באשכנז-1350 1100, ירושלים תשנ"ו, עמ' 81-93. J, Galinsky, "An Ashkenazic Rabbi Encounters Sephardic Culture: R. Asher b. Jehiel's Attitude towards Philosophy and Science," <i>Jahrbuch des .Simon-Dubnow-Instituts</i> , 8 (2009), 191-211	הפולמוס של הרא"ש על מקומה של הפילוסופיה והמדע ביהדות	27
	סיכום	28

ג. דרישות קדם:

אין.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

נוכחות והשתתפות בשיעורים. מבחן בסוף השנה. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים, שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל חמש הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת, ולא יקבל ציון בקורס.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

ציון מספרי המורכב מן הציון של המבחן הסופי שמהווה 100% של הציון בקורס.

ו. ביבליוגרפיה:

1. מ' גידמן, התורה והחיים, וורשא תרנ"ז
2. מ' הלברטל, בין תורה לחכמה: ר' מנחם המאירי ובעלי ההלכה המיימונים בפרובנס, ירושלים תש"ס
3. יוסף וולף, "להשפעת הסמ"ג על התרבות האשכנזית בשלהי ימי הביניים", סידרא טו (תשנ"ט), עמ' 31-49.
4. שרה קמין, "הפולמוס נגד האליגוריה בדבריו של ר' יוסף בכור שור", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, ג, (תשמ"ד), עמ' 367-392
5. אפרים קנרפוגל, סוד, מאגיה ופרישות במשנתם של בעלי התוספות, ירושלים תשע"א
6. G. Appel, *A Philosophy of Mitzvot: The Religious and Ethical Principles of Judaism, their Roots in Biblical Law and the Judaic Oral Tradition*, New York 2008.

- Bernard Septimus, "Piety and Power in Thirteenth-Century Catalonia", In: .7
Studies in Medieval Jewish History and Literature, I (1979) 197-230
- B. Septimus, "Open Rebuke and Concealed Love: Nahmanides and the .8
Literary Andalusian Tradition", in *Ramban: Exploration in His Religious and*
Virtuosity, Cambridge Mass 1983, pp. 11-34
- Haym Soloveitchik, "The Halakhic isolation of the Ashkenazic Community", .9
Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts, 8 (2009) 41-47
- J.R. Woolf, 'Maimonides Revised; the Case of the Sefer Miswot Gadol', *Harvard* .10
Theological Review 90 (1997), pp. 175-205